

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De orthographia dictionum e Graecis tractarum

Johannes <Tortellius>

[Venedig], 12. Nov. 1484

Iohannis Tortellii Arretini [...] prooemium incipit ad sanctissimum patrem
Nicolaum Quintum

[urn:nbn:de:bsz:31-299711](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-299711)

M. Aug. Quintil.

I OHANNIS TORTELLII ARRETINI COMMENTARIORVM GRAMMATICORVM DE
ORTHOGRAFIA DITIONVM E GRAECIS TRACTARVM PROOEMIUM INCIPIT
AD SANCTISSIMVM PATREM NICOLAYM QVINTVM PONTIFICEM MAXIMVM.



OEPERAM OLIM BEATISSIME PATER NICO
lae. v. summe pontifex commentaria quaedam grammati-
ca condere: quibus omnem litterariam antiquitatem & or-
thographiae rationem cum opportunis historiis pro poe-
taru declaratione connectere conabar: profuturus sane p
mea uirili studiosis linguæ latinæ. iterim ab aliis studiis ne-
gociisq; familiaribus interceptus illa prorsus relinquere:
atq; logo tempore abiicere uisus sum. Sed nuper cū apud
Alatrium campaniæ oppidum ex aeris romani molestia se-
cessissem: ea absoluerē quorundam amicorum rogatu co-
natus sum: ac sic quoq; ad calcem uix usq; perduxi opus
magnū uarium & diffusum: atq; illud tuæ sanctitati a qua
uelut fonte omnia mea bona fluxerunt: dedecare conlui.
non quidem ut institutionibus grammaticis poetarumq;
historiunculis tua beatitudo indigeat: qui ceteros in do-
ctrinis omnibus etiam minutis ex summa ingenii memo-
riæq; foelicitate præcellis: S; ut in tua illa bibliotheca: quā
omniū quæ fuerunt præstantissimam comparas aliquo pa-
sto collocare possis. Nam licet ex magnificentia animi tui: qui non nisi clarissima in litteris ædificiisq; & re-
bus cæteris aggredieris: uiros utriusq; linguæ eruditissimos ex omnibus fere terris ueluti ad uirtutis quod-
dam asylum conuocaueris: quos ut suum possint excolere ingenium: laudemq; sibi parare: & aliquid confi-
cere: quod posteritati prodesse possit maximis præmiis affeceris. non tamen deterrebor: & ego aliquid pro
mea paruitate tuæ bibliothecæ offerre. Quam tamen ex clarissimis altissimarum doctrinarum auctoribus
fulcire cupis: quia tamen & minores aliquando facultates necessariae sunt: non dedignaberis pro tua sapien-
tia: etiam minorum facultatum libros inserere. Video enim quantis impensis & sumptibus quantaq; diligen-
tia græca oratorum uolumina: historicorum & philosophorum atq; summorum theologorum in latinā
linguam traduci procuras. Video quantam adhibes curam in antiquorum nostrorum operibus exquiren-
dis: quæ deperdita credebantur. Ita ut nonnullos ad diuersas extremasq; mundi partes pro re hac: multis cū
difficultatibus & impensis destinaueris. Quæ cum magnis in rebus effeceris non pigebit etiam minorū fa-
cultatum libros in ipsa tua bibliotheca reponere: & maxime illos: qui de grammaticæ facultate loquuntur.
Quæ auctore Quintiliano: nisi oratoris futuri fundamenta fideliter iacerit: quicquid super struxerit cor-
ruet. Et nisi æquo longior essem: complura possem in medium exempla afferre: quibus facile cognosceref:
quot ex huiusmodi artis negligentia in poetis oratoribus & historicis quotidie errores insurgunt: quot in
iure ciuili: medicinaq; arte: & cæteris facultatibus interpretatiōes ineptissimæ singulis afferuntur diebus:
quot obscurissima ex cuius ignoratiōe sapissime uidentur: quæ alias lucida & perspicua itelligi potuissent.
Vnde nemo unq; inter doctos cōnumerari potuit qui non magna huic disciplinæ curam impenderit. Et ut
eiusdem artis professores: qui in ea præcelluerunt: leuiter transcamus. Fuerunt sane inter ipsos grāmaticos
uiri doctissimi: ut Iginus multi nominis romæ grāmaticus: Didimus quem Macrobius omnibus grammati-
cis quiq; sint aut fuerint: magna audacia præponere non dubitauit: Antonius Empho: cuius scholam Cice-
ro post labores fori frequentabat: Nigidius figulus: quē Gellius arbitratur iuxta. M. Varronem omniū do-
ctissimū: Valerius Probus sua ætate sciētia præstantissim⁹: Cornutus: Anneus: Cassellius: Terentius: Scau-
rus: temporibus Hadriani: de quibus & Gellius ipse mentionem fecit. Fidus etiam optatus tempore eiusdē
Gellii multi nominis grammaticus fuit. Prætereo etiam minus antiquos: ut Donatum: Seruium: Diomedē:
Priscianum: Victorinū: uiros non minus rhetores & philosophos: q̄ grammaticos. Sed hos uelut eius artis
professores facile transeo: & ad alios uenio. Quid non etiam Fauorinus temporibus Gellii philosophus cla-
rus de grāmatica Gellio referēte multa eruditiōe sape differebat. Nō ne etiā longe ante cū Aristoteles om-
nium philosophorum princeps: Theodotesq; ut testis est Quintilianus: & stoicorum secta: ut Priscianus ipse
ostēdit: de hac facultate acri cura & diligētia plura scripsere. Porphiri⁹ etiā eximi⁹ phūs i Homere cōmētaria
edidit: quæ usq; in hæc tpa durant: & in quibus nō solum altissimū poetæ sensum: & uocabula quæq; expla-
nat: sed & minutissimas grammaticæ quæstiones absoluit. At hi ut dices græci fuerunt philosophi: fateor
id quidem: sed non minus nostri & philosophi & oratores summiq; duces facultatem hæc necessariam iudi-
cauerunt: & de ea acri cura & diligētia: aut disseruerunt: aut scripta posteris summa cum laude reliquerunt.

A z

Et Ciceronem inspiciamus primū qui linguæ nostræ abscq; alicuius dubitatione princeps fuit. Quod idem
 artis huius ut dixit Quintilianus diligentissimus fuerit: & in filio ut ex epistolis apparet recte loquendi licet
 est & scribendi asper quoq; exactor & corrector extiterit. Aut uim .C. Cæsaribus editi fragerunt de analogia
 libri. Aut ideo minus Messalla nitidus: quia quosdam totos libellos non uerbis modo singulis: sed etiā lit-
 teris dedit. Quid etiam de Marco Varrone dicemus: An admirandæ suæ doctrinæ derogauit quod minu-
 tissimas quæstiones in hac arte magno uolumine contractauit: Quid de .C. Basso duce nobilissimo: & sci-
 entia præstantissimo: nisi laudes dicere possumus: & tamen plures libros de origine uocabulorum: teste
 Gellio & aliis nonnullis multa cum gloria scripsit. Non ne etiam Plinius sua ætate doctissimus in natu-
 rali historia de grammatica libros scripsisse gloriatur. Cuius dicta Priscianus nonnunq; inducit: & nos il-
 lorum fragmenta quædam preciosissima cõperimus. Quod si tot tantiq; auctores de hac materia scripse-
 runt. In qua tu illis dũtaxat cognitione es cõparandus: non dedignaberis meũ tibi de grammatica opus in-
 scribi: nec poterunt ulli tuam excellentiã uerbis maliuolis lædere: si grãmaticæ libros colueris: & de illis æsti-
 mationem non paruam feceris: atq; in tua bibliotheca locandos illos curaueris. Nam Grãmatica ipsa Quin-
 tiliano teste necessaria est pueris: iucunda senibus: dulcis secretorũ comes: & quæ uel sola plus habet operis
 q̃ ostentationis. Itaq; primũ de litterarũ inuentione: numeroq; & figura: ac nomine pertractabimus. Dein
 de cuiusq; nostræ litteræ per ordinem potestati: & in alias litteras tam in dictionibus græcis ad nos pertinẽ-
 tibus: q̃ latinis cõmutationes explicabimus. Post hæc uero de ordinatione litterarũ inuicem tam uocalium:
 q̃ consonantiũ: & tam in eadem syllaba q̃ diuersa: dicemus. Vltimo particulariũ dictionum orthographiã
 suis litteris ordinabim⁹: & q̃ breuissime dabitur ea narrabim⁹: quæ ad earũ declaratiõem facere putabim⁹
 A ccepim⁹: hæc primũ ex fragmentis decem librorũ Papyriani: quos de orthographia scripsit. Ex quattuor
 libris Plinii de arte grammatica. Ex unico libro Rhemii grãmatici de potestate litterarum. Ex unico Grylli
 de accentibus ad Virgilium: cuius parua fragmenta comperimus. Ex Capro. ex Diomede de octo partibus
 orationis. Ex Probo doctissimo grammatico. Ex Quintiliano uiro summo. Ex Varrone de lingua latina. Ex
 Aulo Gellio. Ex donato: Seruio: Prisciano: Victorino: Sergio: ex pluribus aliis latinis grãmaticis: græcisq;
 minoris auctoritatis cum antiquorum grãmaticorũ libros amiserint. Reperi tamen Herodiani fragmẽ-
 ta quædam de orthographia: & eiusdem libros integros quattuor de constructione. Ex glossulis etiã Aristar-
 chi super Homerũ & Hesiodum. Quin & ex Porphyrio super Homerum plura annotauimus. Quæ uero
 ad historiam faciunt: ex Virgilio: Ouidio: Homero: Hesiodo: Liuiio: Plinio: Iustino: Herodoto: Thucydide
 Appiano: Diodoro siculo: multisq; aliis approbatis auctoribus & græcis & latinis: quos suis locis commo-
 de inducemus.)

I OHANNIS TORTELLII ARRETINI COMMENTARIORVM GRAMMATICORVM DE
 ORTHOGRAPHIA DITIONVM E GRAECIS TRACTARVM LIBER PRIMVS INCIPIT.

De Numero & figura atq; inuentione litterarum tam græcarum q̃ latinarum.

Ræcorum litteras: quibus ipsi nunc græci utuntur. xxiiii. esse constat: uidelicet.
 α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω. Sed harum uetustiores
 græci: ut ex clarissimis grammaticis accepimus: solas sexdecim habuerunt: quas
 ex phœnicia Cadmus adduxisse uolunt: uidelicet. α. β. γ. δ. ε. ι. κ. λ. μ. ν. ο. π.
 ρ. σ. τ. υ. Quibus ad nostras sic primũ a Nicostрата matre Euandri ut ferunt redã-
 tis & nos sexdecim eodem modo & eadem pene figura recapisse: cũ Priscianus
 tum antiquiores alii celebresq; grammatici attestantur. Immo easdem illas pene
 cum græcis fuisse rettulit Plinius circa finem libri. vii. naturalis historię ex testimo-
 nio delphicæ tabulæ antiqui æris: quæ i palacio dicata erat Mineruæ: quas huius-
 cemodi fuisse Rhemius grammaticus præstantissimus nobis rettulit: uidelicet.

a. b. c. d. e. g. i. l. m. n. o. p. r. s. t. u. Sed cum paulatim a græcis litteræ aliæ adinuentæ fuerint: & xxiiii. litte-
 rarum numerum adimpleuerint: nos similiter ab illis aliquas accepimus. Quibus & in nostro sermone & in
 dictionum græcarum scriptura frequentissime utimur. Nam uocales primum uetustissimi græci quinque: ut
 nostri habuerunt uidelicet. α. ε. ι. ο. υ. quas ancipites omnes uel liquidas hoc est quæ facile modo produci
 modo corripri possunt: uti nos uocales nostras dicimus: & illi similiter tunc quoq; dixerunt. Sed postea cum
 duas alias adinuerunt uidelicet. η. ω. has fecerunt semper longas: & ex prioribus duas semper breues esse
 statuerunt: uidelicet. ε. & ο. quin & hoc quoq; paruũ. ο. quod uero nouiter inuentum fuerat magnũ uo-
 cauere. Sic enim nomina litteris pro placito imponuntur. At nos latini ex his nouiter a græcis inuentis nul-
 lam penitus suscipimus: sed nostras omnes: uidelicet. a. e. i. o. u. suo numero & nomine conseruauimus: q̃s
 sane omnes ancipites & liquidas antiquo more semper habuimus. Post id autem uidentes græcorũ doctis-
 simi per ablationem aspirationis a consonantibus quibusdam nonnunq; sententiam defraudari: nouas ad-